

**Abel Herzberg lezing door Khadija Arib,
Voorzitter Tweede Kamer
Rode Hoed, Amsterdam, 17 september 2017**

Dames en heren,

Deze lezing gaf mij de gelegenheid om over verschillende onderwerpen na te denken, die ik vandaag met u zou kunnen delen.

Het lag voor de hand om het te hebben over hoe onze democratie functioneert.

Over de actuele politieke situatie in Nederland.

De verkiezingen; het feit dat de Tweede Kamer inmiddels dertien partijen telt, waaronder veel kleine partijen, die zich specifiek op één groep of identiteit richten; of over de kloof tussen de politiek en de burger.

Allemaal relevante en actuele thema's, die breed leven in onze samenleving en die mij na aan het hart liggen.

Toch heb ik gekozen voor een ander onderwerp.

Een onderwerp dat óók alles te maken heeft met onze democratie – of, preciezer gezegd: met de waarden en normen die bij een democratie horen.

Ik wil het vandaag met u hebben over de integratie van Marokkaanse Nederlanders.

Een sociale kwestie die de samenleving en de politiek al jarenlang bezig houdt.

Ik wil een aantal zorgen en dilemma's met u delen, in de vaste overtuiging dat integratie van deze groep cruciaal is voor onze democratie en open samenleving.

Ik denk dat het een thema is dat goed past bij de geschiedenis en het gedachtengoed van Abel Herzberg, de man naar wie deze lezing is genoemd.

Deze zomer las ik zijn biografie – althans, selectief! – en een paar boeken van hem, en zo werden de contouren van zijn leven en zijn werk zichtbaar voor mij.

Bijvoorbeeld dat hij een tweede generatie migrant was.

Zijn ouders kwamen uit Rusland, uit het gebied waar Joden destijds mochten wonen.

Een plek waar ze te maken kregen met antisemitisme.

Maar waar ook bloeiende Joodse gemeenschappen bestonden, die na de oorlog zijn verdwenen.

Ik las dat Herzberg, de immigrantenzoon, het goed deed op school, advocaat werd, links was en overtuigd zionist.

Maar ook dat hij gepest werd vanwege zijn afkomst, al vóór de Tweede Wereldoorlog, toen antisemitisme nog een vanzelfsprekend onderdeel was van de Westerse/Europese samenleving.

Nadat hij in de Tweede Wereldoorlog aanvankelijk bescherming genoot werd hij opgepakt en kwam hij in Bergen Belsen terecht.

Hij en zijn vrouw Thea overleefden de kampen en kregen ook hun destijds ondergedoken kinderen weer terug.

Judith Herzberg, zijn dochter, is vandaag in de zaal aanwezig.

Net als Milena Holdert, zijn achterkleindochter, die al jarenlang ook bij ónze familie hoort. Zij is een jeugdvriendin van mijn zoon Ghassan.

In Amor Fati, één van de boeken over zijn ervaringen in het concentratiekamp, schrijft Abel Herzberg hoe hij en anderen probeerden mens te blijven onder onmenselijke omstandigheden.

Over de rechtbank die hij met anderen in het kamp oprichtte.

En in zijn dankwoord bij de uitreiking van de P.C. Hoofdprijs, schreef hij over een stervende vrouw met de Ethica van Spinoza in haar handen.

Om in die hel voeling te houden met humaniteit.

Beschaving.

Na de oorlog had hij een afkeer van wraak en vergelding.

Zo pleitte hij voor vrijlating van de ‘Drie van Breda’, vanuit het idee dat de vrijlating in feite een grotere straf zou zijn dan ze op te sluiten.

‘Laat jullie beulen los’, zei hij daarover tegen andere Joden.

Gaandeweg werd mij duidelijk hoe fascinerend en bijzonder hij was. Iemand die zich graag en met overtuigingskracht mengde in het publieke debat.

Hij durfde voor zijn mening uit te komen, ook als hij daarbij vijanden maakte.

Zijn biograaf Arie Kuyper schreef over hem: “Er valt moeilijk aan de indruk te onttrekken dat Herzberg niet alleen een ijdelruit was, maar geregeld een vreselijk ruziezoeker.”

Eerlijk gezegd voel ik me helemaal thuis bij deze typering.

IJdeltuiterij is de meeste politici niet vreemd en ‘ruziezoeker’ heb ik vanaf mijn beginjaren in de politiek – en eigenlijk ook daarbuiten – als etiket meegekregen.

Het achtervolgt me tot op de dag van vandaag.

U begrijpt dat dat meteen een band schept.

Zelf zou ik het nét iets anders definiëren.

Het beeld dat ik van Herzberg krijg, is dat hij een eigenzinnige man was, die de confrontatie niet uit de weg ging.

En als het moest een afwijkend standpunt durfde in te nemen.

Zo koos hij er voor om – vanuit zijn rol als strafpleiter – Abraham Asscher en David Cohen te verdedigen.

Zij werden in 1941 door de Duitse bezetter aangewezen om de Joodse Raad voor te zitten.

Onder hun verantwoordelijkheid zijn veel Joden gedeporteerd.

Het zijn mensen als Abel Herzberg, waar onze open en democratische samenleving op drijft.

Het is vaak ook dát soort mensen, dat voor niets terugdeinst, dat voor gerechtigheid strijdt, geschiedenis schrijft.

Niet de ja-knikkers of de meegaande types.

Maar waar ik – in alles wat ik van Herzberg las – het meest door werd geraakt, is hoe hij schrijft over ‘de vreemdeling’ die een nieuwe samenleving binnenkomt.

En hoe die zich, met zijn ‘vreemde’ achtergrond, een plek in die samenleving moet zien te veroveren.

In zijn boek ‘Brieven aan mijn kleinzoon’ vergelijkt hij het met een boek waar je halverwege in valt.

Voor een vreemdeling die in een nieuw land komt, is het alsof hij begint te lezen bij het vierde, vijfde of laatste hoofdstuk.

De voorgaande hoofdstukken kent hij niet.

En ondertussen neemt hij wel zijn eigen voorgeschiedenis met zich mee.

De eerste hoofdstukken uit zijn eigen boek, die eigenlijk niemand kent.

Ik citeer: “Als je een emigrant bent in een vreemd land, dan heb je geen etiket.

Alle andere mensen hebben dat wel, al geven ze zich daar geen rekenschap van.

Ze hoeven hun naam maar te noemen en iedereen weet wie zij zijn. Maar wie is Chaïm Finkelstein uit Bialistok? Niets!

Hij is een fles, waar niet op staat wat erin zit.

Dus moet Chaïm Finkelstein, voordat de deur voor hem opengaat, beginnen met het leveren van bewijzen, die voor een ander reeds in zijn visitekaartje opgesloten liggen.

En dat kan buitengewoon moeilijk zijn.”

Einde citaat.

Iedere vergelijking met vroeger gaat mank, maar er zijn veel overeenkomsten tussen Joden die uit Rusland emigreerden en migranten die naar Nederland kwamen.

Ze willen allemaal erkend worden.

Wat voor Chaim Finkelstein gold in de jaren '20, '30 van de vorige eeuw, gold ook voor de eerste generatie migranten uit Marokko, die in de jaren '60, '70 van diezelfde eeuw naar Nederland kwamen.

Er waren mensen nodig om het zware werk te doen.

Fabrieken als Bruynzeel, DAF en Verkade deden hun poorten wijd open voor deze gastarbeiders.

Onder hen was mijn vader.

Zoon van een grootgrondbeziter, die alles had gehad wat zijn hart begeerde.

Hij had een huis, grond, geld, en er werden zelfs kinderen naar hem vernoemd omdat hij zo mooi was.

Hij genoot van alles.

Hield van drank, van vrouwen en van geld uitgeven, wat hem uiteindelijk zijn erfenis en zijn bezittingen kostte.

Hij moest emigreren om in zijn levensonderhoud – en dat van mij en mijn moeder – te voorzien.

Mét mijn vader kwamen er duizenden Marokkaanse jongemannen naar Nederland, allemaal met een eigen verhaal en een eigen geschiedenis.

Niemand wist wie ze echt waren, waar ze vandaan kwamen.

Ze waren allen Chaïm Finkelstein.

Ze kwamen om hun droom te verwezenlijken: hard werken, geld sparen, en dan als een rijk man weer terug gaan.

Maar het liep anders.

De gastarbeiders bleven.

In de praktijk viel het vergaren van die rijkdom nogal tegen.

In de hoop op een betere toekomst voor hun kinderen, lieten veel mannen hun gezinnen overkomen.

Zo ook mijn vader.

Hij verhuisde van zijn pension naar een portiekwoning in Rotterdam-Noord, de Agniese buurt.

Een buurt waarvan ik later hoorde dat het een Joodse buurt was, waar de Oost-Europese Joodse migranten naartoe waren gekomen.

Sterker nog: Abraham Herzberg woonde in de Agniese buurt.

Toen mijn moeder en ik naar Rotterdam kwamen, woonden er voornamelijk Nederlanders.

Boven ons en onder ons woonden Nederlandse gezinnen.

In de jaren die volgden veranderde dat.

Steeds meer Nederlanders vertrokken.

Opeens zag je ze niet meer, ze verdwenen van het ene op het andere moment, vaak zonder gedag te zeggen.

Binnen twee jaar na mijn komst naar Nederland, woonden er eigenlijk bijna alleen nog Marokkaanse gezinnen.

Ik las laatst een mooi stuk van Lotfi El Hamidi in de Groene Amsterdammer¹, waarin hij terugkijkt op zijn leven als migrantenkind.

In het artikel heeft hij het over die ‘witte vlucht’ en de gevolgen daarvan.

Het is zijn persoonlijke verhaal, zijn geschiedenis, maar toen ik het las, was het alsof hij uit mijn boek ‘Couscous op zondag’ citeerde, alleen dan over Rotterdam-West.

Hij schrijft – en ik lees een stukje voor: “Al bladerend tref ik foto’s aan van Rotterdam-West, waarop te zien is hoe verslaafden de straten afstruinen om drugs te scoren.

Ik kan me de beelden levendig herinneren, want ik groeide ermee op.

De arbeiderswijken begonnen tekenen van verval te vertonen.

De witte vlucht had zich reeds voorgedaan en wat overbleef was een onderklasse van voormalige gastarbeiders, die inmiddels werkloos of arbeidsongeschikt waren geraakt. (...)

We hadden niet veel, maar in een buurt waar bijna iedereen tot dezelfde inkomensgroep behoorde leek het genoeg.

Wij leefden als het ware in onze zelf gecreëerde en geïsoleerde polderkasba’s, volgens onze eigen talen, regels, gewoonten en codes.” Einde citaat.

¹ ‘Uit de koffer van mijn vader’

Nu was de verloedering in het oude Noorden minder zichtbaar dan in Rotterdam-West, omdat het grensde aan Kralingen, een rijke buurt, maar verder was het precies hetzelfde.

Wat ik mij persoonlijk nog goed kan herinneren, is het volstrekte gebrek aan contact met de buitenwereld.

Mensen trokken zich terug in hun eigen gemeenschap.

Nederlandse gezinnen trokken weg, waarmee er letterlijk een afstand tussen Nederlanders en Marokkanen ontstond.

Dat was geen probleem.

Juist omdat er geen contact was, had niemand er last van.

Het waren parallelle werelden, die elkaar eigenlijk nergens raakten.

Voor mij persoonlijk was het ook een moeilijke periode.

In Casablanca, waar ik vandaan kwam, was ik gewend aan een druk leven vol vrouwen en kinderen op straat.

Maar in Rotterdam zat ik vooral binnen, met mijn ouders.

Het leven speelde zich voornamelijk af binnen de vier muren van de eigen woning.

Dat ik op een gegeven moment contact wist te leggen met andere kinderen en gezinnen in mijn buurt, komt deels doordat ik nieuwsgierig was naar mijn omgeving.

Wie woont daar? Wie zijn die mensen?

Maar het heeft ook te maken met de open houding van mijn ouders, die mij altijd hebben gestimuleerd om onafhankelijk te zijn.

Om mijn grenzen te verleggen, om mijn wereld groter te maken.

Via mijn vader, die de vaders van de gezinnen kende, kwam ik in contact met Marokkaanse meisjes.

Zij kwamen niet of nauwelijks buiten.

Op straat spelen mocht niet; in plaats daarvan kwam ik bij hun gezinnen binnen.

Voor mij, als puber van vijftien jaar, was dat heel belangrijk.

Het doorbrak mijn isolement en heeft tot op de dag van vandaag dierbare en hechte vriendschappen opgeleverd.

Maar hoewel ik een brug probeerde te slaan tussen mijn eigen wereld en die van andere gezinnen, bleef de strikte scheiding tussen de Nederlandse en Marokkaanse gemeenschap grotendeels bestaan.

Lange tijd hebben we langs elkaar heen geleefd.
Dat was het beleid vanuit de Nederlandse overheid in die tijd.
De fabrieksdeuren gingen wijd open, maar de deur naar de samenleving bleef dicht.
De gastarbeiders hoefden de Nederlandse taal niet te leren.
Zelf hadden ze daar ook geen behoefte aan.
Er werd niet van ze verlangd dat ze de geschiedenis en democratische waarden van de Nederlandse samenleving kenden.
Die wederzijdse afzijdigheid, de bijna gecultiveerde afstand, daar ben ik mij altijd over blijven verbazen.
Zeker toen duidelijk werd dat de problemen voor de Marokkaanse Nederlanders steeds nijpender werden.
De arbeiderswijken begonnen te verpauperen.
Dat zag je letterlijk in de fysieke omgeving.
Grote gezinnen in kleine huizen en vaak vieze portiekwoningen.
Ook achter de voordeuren was er veel ellende.
Meisjes werden thuis gehouden om later te kunnen trouwen.
Dat kon en dat mocht.
Al waren ze leerplichtig, dat werd goedgekeurd omdat ze uit een andere cultuur kwamen.
Hun moeders bleven ook binnen.
De vaders gingen alles doen.
Na lange werkdagen met zwaar en vuil werk deden ze ook de boodschappen en regelden ze zaken bij de gemeente.
En later, toen velen van hen werkloos werden omdat de fabrieken hen niet meer nodig hadden, verloren ze als man en hoofd van het gezin ook hun status.
Ze raakten de greep op het gezin steeds meer kwijt, met name op hun zonen die zowel thuis als in de samenleving geen aansluiting vonden.
Ik heb het van dichtbij zien gebeuren.
Zo zag ik een gemeenschap die blij en gelukkig was een nieuwe toekomst tegemoet te gaan, veranderen in een gemeenschap die zich afzijdig hield, die steeds een terugtrekkende beweging maakte en die zich vervreemde van haar omgeving.
De hoge werkloosheid begin jaren '80 was vooral voelbaar onder immigranten, de ongeschoolde arbeiders.
De fabrieksdeuren gingen dicht.
Mannen, sterk en in de kracht van hun leven, kwamen massaal op straat te staan.

Opeens hadden ze niets meer om handen.

Ze hadden te veel tijd en begonnen elkaar op te zoeken en elkaar te ontmoeten.

Langzaam ontstonden er eigen verenigingen, werden er Marokkaanse organisaties opgericht en kwamen er meer moskeeën.

Religie werd steeds belangrijker en kreeg een prominente rol in het dagelijks leven.

Het werd deel van de identiteit van de hele gemeenschap.

De Nederlandse politiek stimuleerde dat.

In de hoop en veronderstelling dat religie en eigen cultuur zouden leiden tot emancipatie en integratie.

De imam werd beschouwd als sleutelfiguur.

Naast het verrichten van religieuze taken moest hij woordvoerder zijn voor de gemeenschap, jongeren aanspreken op slecht gedrag en hij moest bijdragen aan de emancipatie van meisjes en vrouwen. Het emancipatiebeleid was gebaseerd op het eigen, verzuilde verleden.

Terwijl Nederland ontzuilde, kwam er een migrantenzuil bij.

Maar deze zogenaamde oplossing sloot helemaal niet aan bij de problemen van de Marokkaanse gemeenschap.

Zo had de politiek geen idee wat een imam in de moskee deed. Waar hij toe ópriep; wat hij mensen in naam van de islam opdroeg. En beleidsmakers zagen ook niet dat imams die maatschappelijke positie van Nederlandse pastoors of dominees, van oudsher nooit hadden gehad.

Deze ontwikkeling baarde aanvankelijk maar weinig mensen zorgen.

Maar er was ook een kleine groep, waaronder ikzelf, die zich wél zorgen maakte.

Identiteit is een individuele beslissing, niet iets wat langs etnische, religieuze of culturele lijnen kan worden opgelegd.

Door de deur naar de samenleving aanvankelijk dicht te houden, om daarna in te zetten op een versterking van de Marokkaanse gemeenschap langs de lijn van religie, werden de parallelle werelden in stand gehouden.

Ondertussen was er van alles gaande in de wereld.

In de Arabische landen vond een ingrijpende islamisering plaats en wonnen groeperingen die via de islam politieke invloed wilden steeds meer terrein.

In mijn jeugd liepen in Egypte, Algerije, Marokko en andere Arabische landen nog veel vrouwen gekleed in de stijl van Jacky Kennedy.

Maar dat beeld maakte in de jaren '80, '90 plaats voor gesluisde vrouwen die op gepaste afstand achter hun bebaarde mannen aanliepen.

Streng-religieuze salafistische bewegingen werden steeds groter. Met de komst van salafistische imams, ook naar landen als Nederland, werd de moskee niet alleen een plek voor gebed maar ook een ingang voor groeperingen die niet in de waarden van een democratische rechtstaat geloven – waarden zoals gelijkheid, vrijheid van meningsuiting en respect voor andersdenkenden.

Salafistische moskeeën schoten als paddenstoelen uit de grond en werden steeds groter, met name in de wijken waar een grote Marokkaanse gemeenschap leefde en veel Marokkaanse jongeren op zoek waren naar hun identiteit en houvast.

In Nederland zagen we dat in steden als Tilburg, Rotterdam, Amsterdam, Utrecht en Delft. Eerder deze week stond op de voorpagina van Trouw dat IS-sympathisanten lang niet altijd uit grote steden komen, maar ook uit kleine gemeenten zoals Raalte, Leidschendam en Velp.²

In Amsterdam schijnt de helft van de moskeeën inmiddels salafistisch te zijn.

In de Haagse Schilderswijk kreeg de as-Soennah moskee – midden in de wijk – veel ruimte om jongeren te hersenspoelen.

Er werden shariahuwelijken ingevoerd en jongeren geronseld.

Ouders kregen opeens te maken met kinderen die vonden dat je geen televisie meer mocht kijken, omdat het niet mocht van de islam.

Imams met radicale denkbeelden drongen de gemeenschap binnen, met alle gevolgen van dien.

Als Kamerlid ben ik door veel moeders benaderd, met de vraag of ik alsjeblijft wat kon doen aan de invloed van de moskee in de Schilderswijk.

Wat ze zagen was een imam die democratie misbruikte voor zijn eigen agenda, om zijn eigen ondemocratische opvattingen te ventileren en in de praktijk te brengen.

Toch kreeg hij lange tijd alle ruimte.

Omdat het om religie ging, durfden de gemeente en andere instanties lange tijd geen stappen te ondernemen.

Het is maar één voorbeeld.

² 'Gemeenten laks in aanpak radicalisering'

Er zijn veel meer imams die Marokkaanse gezinnen hebben vergiftigd met hun ideeën; ideeën die haaks staan op onze democratische waarden.

Natuurlijk ging het – gelukkig – niet allemaal slecht.

Ondanks deze problemen groeide er een nieuwe generatie Marokkanen op die hier geboren was, en die het voor een groot deel hartstikke goed deed.

En dat geldt ook voor hun kinderen.

Ze spraken de taal, deden een goede opleiding, werden mondiger. Ze kregen het in maatschappelijk opzicht beter dan hun ouders. Maar dat neemt niet weg dat een deel van de gemeenschap, met name jongeren die klem zaten tussen twee culturen en hun plek in de samenleving niet konden vinden, het moeilijk hadden en problemen veroorzaakten.

De Nederlandse samenleving veranderde ook.

Ik heb veel Nederlandse vrijwilligers van behulpzame mensen in de jaren '80 zien veranderen in cynici in de jaren daarna.

Ze hielpen migranten integreren, vol liefde en overgave en met grote verwachtingen, maar werden vaak geschaad in hun vertrouwen. Soms bleek een migrant iets te hebben gestolen of kwam niet opdagen bij een afspraak bij één of andere instantie, terwijl die ander juist met veel moeite alle benodigde papieren voor de migrant bij elkaar had verzameld.

Na een reeks van dit soort ervaringen sloeg de ruimhartigheid om in teleurstelling en boosheid.

Soms was er zelfs sprake van afkeer.

Zowel de liefde als de afkeer was ongefundeerd: binnen alle groepen heb je goede en slechte mensen.

Maar als je van iemand houdt, niet om wie hij is maar vanwege zijn afkomst, dan zal je, als diegene niet blijkt te voldoen aan je verwachtingen, die persoon gaan haten.

Niet om wie hij is, maar om zijn afkomst.

Dat is waar ik voor wil waarschuwen.

Wees aardig en tolerant, maar met behoud van je verstand.

Het gaat om gelijkwaardigheid, en die is er pas als je de ander ook aanspreekt op zaken waar je het niet mee eens bent.

Door de soms naïeve houding van Nederlanders ontstonden er ook problemen in de Marokkaanse gemeenschap.

Sommigen dachten met alles weg te kunnen komen.

Er werden zaken getolereerd of overwogen die met geen mogelijkheid getolereerd of overwogen zouden worden bij andere groepen. Leerplichtambtenaren stimuleerden meisjes die thuis werden gehouden onvoldoende om naar school te gaan; ze schreven zelfs briefjes waarin stond dat het goed was dat de meisjes thuis bleven en hun moeders hielpen met het huishouden.

Er waren veel Nederlanders die migranten hielpen met alles.

Vrijwilligers die vrouwen thuis les gaven, in plaats van dat ze hen stimuleerden om naar buiten te gaan.

Er werden shariahuwelijken gesloten in moskeeën.

Vrouwen en kinderen werden achtergelaten in landen van herkomst.

Ik heb mij daar als Kamerlid altijd tegen verzet.

Ik begreep niet waarom verwerpelijke zaken minder verwerpelijk werden als zij door migranten werden begaan.

Migranten hebben recht op gelijke rechten, niet op aparte rechten.

Ik vrees dat Nederland na 11 september 2001 hetzelfde proces heeft doorgemaakt als de mensen die ik in de jaren '80 en '90 zag veranderen van een naïef in een cynisch persoon. Het vertrouwen dat mensen aanvankelijk in migranten hadden, sloeg om in wantrouwen. Dit hebben veel migranten gevoeld.

Ook ik heb dat gevoeld.

En dat is waar we nu staan.

Groepen die tegenover elkaar staan.

Er wordt niet gekeken naar wat we gemeenschappelijk hebben, naar wat ons bindt.

Nee: "dit zijn mijn waarden, en ik eis dat daar rekening mee wordt gehouden!"

Dat brengt nieuwe vraagstukken en dilemma's met zich mee.

Hoe ga je om met opvattingen als "wij zijn hier geboren en getogen, maar we willen geen deel uitmaken van deze samenleving?"

Hoe ga je om met een groep die een beroep doet op democratie, zonder in die democratie te geloven?

Die de rechtstaat misbruikt om zichzelf te manifesteren, maar die rechtstaat liever afschaft om andersdenkenden uit te schakelen? Niet alleen de politiek, maar ook onderwijzers en artsen staan voor dit soort dilemma's.

We moeten ernaartoe dat we iedereen meekrijgen in het omarmen van de universele en tijdloze waarden, die horen bij een democratische samenleving.

Vrijheid van meningsuiting, gelijkheid, bescherming van minderheden, respect voor andersdenkenden.

Dat zijn waarden die wij moeten verdedigen.

Daar mogen wij niet op inleveren.

Onlangs sprak ik met docenten van een gemengde school over de vraag of ze wel of geen gebedsruimte in hun school zouden toestaan.

Ze zeiden het te overwegen, omdat ze anders leerlingen met een islamitische achtergrond zouden kwijtraken.

Ik probeerde hen uit te leggen dat het toestaan van gebedsruimtes voor kinderen uit de orthodoxere gezinnen ook een negatieve mening legitimeert over kinderen die níet bidden. Het zijn keuzes waar we waakzaam voor moeten zijn, omdat ze het risico in zich hebben om verworven rechten waar eeuwenlang voor is gestreden – zoals in dit geval gelijkheid en emancipatie – onderuit te halen.

Als Kamerlid, en later als Voorzitter van de Tweede Kamer, ben ik steeds meer gaan zien en ervaren hoe belangrijk onze democratie is.

Ik kom zelf uit een dictatuur.

Als kind heb ik het bewind van Koning Hassan II meegemaakt.

Een tijd waarin iedereen die kritiek leverde werd opgepakt en gemarteld.

Soms ook verdween.

Ik weet hoe belangrijk het is om met elkaar in gesprek te blijven en het debat aan te gaan, vanuit verschillende, soms radicale standpunten over een probleem.

Met als doel om uiteindelijk tot overeenstemming te komen.

Maar niet ten koste van alles.

Op onze waarden mogen we geen concessies doen. Het is essentieel dat we zorgvuldig omgaan met onze democratie en de waarden die daarbij horen.

Dat we ze uitdragen en vooral verdedigen.

Democratie betekent voor mij dat iedere burger invloed kan uitoefenen, met gelijke rechten voor iedereen.

Niet alleen de stem van de meerderheid geldt; het gaat óók om bescherming van minderheden en respect voor de ander, en zijn anders-zijn.

Mensen hebben het recht om te geloven wat ze willen geloven en mogen hun identiteit beleven zoals ze die willen beleven.

We mogen het niet aan anderen opleggen, of van anderen verwachten dat ze zich confirmeren aan ons geloof of onze identiteit.

Het gaat mij dus niet alleen om de democratische rechten – bijvoorbeeld dat je eens in de vier jaar mag stemmen, wat een groot goed is – maar vooral ook om het respecteren en verdedigen van de bijhorende waarden.

En dan is het belangrijk dat iederéén, dus álle groepen in onze samenleving die waarden onderschrijven.

Dat iederéén betrokken is bij die waarden en ze internaliseert.

Sinds ik Voorzitter van de Tweede Kamer ben, hebben we heel vaak stilgestaan bij aanslagen.

In Brussel, Parijs, Berlijn en onlangs in Barcelona.

Het zijn momenten waarop we duidelijk zien waar het toe heeft geleid dat bepaalde groepen te lang buiten beeld zijn geweest;

dat we te lang onverschillig zijn geweest ten opzichte van elkaar; dat we te lang parallelle werelden hebben laten bestaan;

en dat er krachten zijn geweest die alle ruimte hebben gekregen om groepen te vergiften voor hun eigen politieke agenda.

Die overtuiging, dat een democratie vraagt om betrokken, goed geïnformeerde, kritisch denkende en verantwoordelijke burgers, heeft ervoor gezorgd dat het thema integratie actueler is dan ooit.

Om nog eens terug te keren naar Abel Herzberg: het is van groot belang om als nieuwkomer en de nieuwe generaties na jou, de nieuwe samenleving te willen begrijpen, en je de heersende waarden eigen te maken.

(Het zijn universele waarden.)

Ook al begin je bij hoofdstuk vier, zes of zelfs het laatste hoofdstuk.

Het is niet de bedoeling dat je je afkeert van de samenleving waarin je een nieuwe toekomst zoekt.

Maar het helpt óók niet wanneer diezelfde samenleving jou ontmoedigt, door je te reduceren tot je geloof of verleden.

Het is belangrijk dat we in Nederland het gesprek met elkaar durven aangaan over hoe we die scheidslijnen in ons land kunnen voorkomen.

Op de verschillende domeinen in de samenleving waar die scheidslijnen zich kunnen openbaren, waar integratie en waar verbinding worden bedreigd, moeten we dat gesprek voeren.

Op het werk, op straat.

In kerk of moskee.

En op school.

Daarnaast vraagt werkelijke integratie óók om een handreiking vanuit de politiek.

We moeten democratie uitdragen.

Welke waarden daarbij horen en waarom we daar zuinig op moeten zijn.

Aan al ónze jongeren, dus ook de inmiddels derde en vierde generatie jongeren met een andere achtergrond.

De politiek moet zélf het goede voorbeeld geven.

In deze dagen nemen wij elkaar teveel de maat over de vraag of je wel of niet Nederlands bent.

Of je wel of niet loyaal bent.

Aan Nederland of juist aan het land van herkomst.

Aan Marokkaanse Nederlanders wordt door de ene groep gevraagd of ze loyaal genoeg zijn aan Nederland.

En door de andere groep wordt hen gevraagd of ze loyaal genoeg zijn aan Marokko.

Stephan Sanders, een journalist bij Vrij Nederland, noemde het 'sociale lynching'.

Grote woorden, zei hij zelf ook, maar hij vond het de moeite waard om het te benoemen.

Hij schreef: "Nederlandse Kamerleden lopen tegenwoordig niet alleen het gevaar bedreigd te worden door extreem rechts, maar ook door Nederlandse Turken van dezelfde gezindte.

Die Kamerleden van niet-westerse komaf bezitten Nederlandse paspoorten, maar dat schijnt het erger te maken."

Wat Sanders zegt is dat er tegenwoordig, ook in de politiek, te vaak wordt gedacht in groepen, waarbinnen anders zijn of anders denken eigenlijk niet wordt geaccepteerd en loyaliteit wordt geëist.

Een persoon kan niet wordt gereduceerd tot loyaliteit aan diens land, leider of volk.

Wij zijn meer dan dat.

En bovendien: wat is loyaliteit waard als deze onder druk wordt betoond?

Dan creëer je geen loyale burgers maar een ja-knikkende massa. Een democratie vergt actieve burgers.

Ja, zelfs boze burgers.

Dames en heren,

Ik begon mijn verhaal door te vertellen over mijn kennismaking met Abel Herzberg.

De naamgever van deze lezing.

Als geen ander bracht hij in zijn 'Brieven aan mijn kleinzoon' de gelaagdheid van zijn identiteit in beeld.

En daarmee die van mij.

Ik ben geboren in Marokko, maar ik ben ook gevormd door het Rotterdam-Noord, waar ik van puber jong volwassene werd, waar ik mijn eerste baantjes had.

En waar ik leerde ontdekken wat mij dreef en wat ik bij wilde dragen aan de wereld.

Ik ben wie ik ben.

Ik ben gevormd door mijn afkomst maar ook door mijn karakter en wat ik bereikt heb in dit land.

Dat, allemaal, vormt samen mijn identiteit.

Het staat direct met elkaar in verbinding.

Zoals de Libanese socioloog Amin Maalouf zegt, en ik citeer: "Identiteit is als de tekening op een strakgespannen huid. Er hoeft maar een gedeelte te worden aangeraakt en de hele persoon trilt mee."

Ik ben voor sommigen te aangepast aan Nederland en voor anderen zal ik nooit aangepast genoeg zijn.

Omdat de enkelvoudige hokjes van identiteit waarin zij mensen willen indelen, mij niet passen.

Identiteit is een dynamisch begrip, geen statisch gegeven.

En dat geldt zeker voor iemand die zijn land verwisselt voor een ander.

Vrijwillig of gedwongen, zoals de miljoenen vluchtelingen uit Syrië en andere oorlogsgebieden.

Het vraagt om doorzettingsvermogen, om geduld, om nieuwsgierigheid, en betrokkenheid bij je nieuwe omgeving.

Het vraagt om een uitgestoken hand en werkelijk begrip van de samenleving waarin je een plek wil veroveren.

En het vraagt om compassie.

Abel Herzberg had compassie voor de mens achter de mening. Voor mij was dat een geruststellende gedachte en een inspiratie.

In ieder interview dat ik als Kamervoorzitter geef, is de eerste vraag hoe ik omga met Geert Wilders.

Ook veel Nederlanders met een niet-Nederlandse achtergrond stellen mij die vraag.

En vaak wordt het mij niet in dank afgenomen dat ik op een gewone manier met hem omga, zoals ik met iedereen omga.

Ik vind dat je mensen, ondanks al hun politieke verschillen, in hun waarde moet laten.

Dat je respectvol met elkaar moet omgaan.

In de geest van Abel Herzberg.

Zoals hij zei komen mensenliefde en humaniteit pas tot hun recht als zij alle mensen, dat wil zeggen de gehele mensheid, omvatten.³

Na alles wat hij had meegemaakt was hij, ondanks zijn woede en verdriet, in staat om met milde wijsheid te blijven oordelen over andere mensen.

Hij zei: “We mogen nooit over een medemens oordelen, voordat wij in zijn positie hebben verkeerd.”

Als ook wij daaraan vast kunnen houden – aan nieuwsgierigheid, betrokkenheid, begrip, een uitgestoken hand én compassie – dán, ja dan kan je spreken van een weerbare democratie.

Het was me een eer om, in naam van Abel Herzberg, deze lezing te houden.

Ik ga nu graag met u in gesprek.

³ ‘Naar onze maatstaven’

